

quæ in Casinensi monte. S. Benedictus instituit, descripsit : « Consuetudines, » ait, et judicia, quæ in loco isto a beato Benedicto constituta sunt, custodi. » An autem revera a S. Benedicto constituta sint, satis non liquet. Hoc exploratum habeo, consuetudines et judicia a Petro relata vetustiora esse aliis omnibus, quæ hac de re ad nos usque pervenerunt. Nam usus et consuetudines, quæ sequiori ævo a Carolo Magno et Ludovico Pio etiam in sacro Casinensi cœnobio stabilitæ fuerunt, his recentiores omnino videntur, ut ex collatione utrumque evincitur. Vetustatem porro harum consuetudinum præter alia commendant canones pœnitentiales alii calcem additi, et paucitas festorum præcipuorum quæ post initium adnotantur. Quamobrem, etsi sæculo primo XII conscriptæ a Petro sint, primum tamen inter consuetudines Casinenses ob sacram vetustatem locum sibi vindicant.

PETRI DIACONI DISCIPLINA CASINENSIS.

(In CLAUSULA BREVI Commentationis suæ in Regulam S. Benedicti descripta, ex ms. Bibl. Casinensis, nunquam antea edita.)

In cap. 27 regulæ S. Benedicti.

His autem sermonibus debet senior consolari fratrem delinquentem : Dilige Dominum Deum tuum, frater, ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et Consuetudines, et judicia, quæ in loco isto a beato Benedicto constituta sunt, custodi; sciens quod hæc Dei imperio præceperit, diligere proximum tuum sicut te ipsum, et de malis de cætero emendare. Quæ autem custodiri convenit, ista sunt.

Præcipue, ut mente et corpore sit monachus ab omni repurgatus et mundus (91). Ut humilitatem et charitatem teneat, consortia sanctorum diligit, voluntates proprias renuntiet, continentiam amplectatur : fratribus suis obediat, cum omni fervore Deo serviat. Abbas autem nihil extra voluntatem Dei præcipiat, vel dicat, vel imperet : fratrum vitia cum charitate amputet, Monachus autem eo affectu suscipiat correptionem, quo æger medicinam. Proprium non habeat. Infirmis ac si Christo serviunt [*f. serviat*]. Verba otiosa non proferat. Honorem huius mundi non requirat. Ut conversus est, ita sedeat, ambulet, psalmum dicat, in ecclesia communicet.

Secunda feria (92) ante decanum artifices congregentur, suscepturi ab eo opus manuum quod agere debeant. Nullus autem aliquid opus inchoet, nisi prius oratione præmissa. Expleto autem opere, iterum oratio celebretur. Diebus autem præcipuis, id est sancti Benedicti, sancti Mauri, sanctæ Scholasticæ, Dedicatio ecclesiæ (93), Idus Septembris, Caput Quadragesimæ (exceptis his qui infirmitate detenti sunt), omnes ad Casinense monasterium obedientiales (94) redeant, ut insimul prædictos dies celebrent. Nemo aspiciat alterum comedentem; sed unusquisque ante se respiciat. Postquam a capitulo surrexerint, omnes memoriter retexant quæ abbas vel decanus jusserit. Quando signum pro aliqua re insonuerit, ut conveniant, nullus remanebit absque

A præcepto abbatis. Quando ecclesiam intraverint, vel de ecclesia exierint, sive ad comedendum vel bibendum venerint, psalmos decantent. Nullus in claustrum inducatur, nisi prius ad plenum omnem consuetudinem monasterii didicerit. In refectorio nullus audeat aliquid quærere, nisi cum signo (95). Servitores, nisi ea quæ in commune fratribus præparata sunt, nihil comedant, nec aliquid sibi audeant præparare. Cum decanus percussit cymbalum ad vescendum, psalmos decantet. Nemo plus alteri dabit quam alter accipit. Abbas statim ut de capitulo exierit, vadat visitare infirmos. Fratres autem tribus diebus in hebdomada visitandi infirmos habeant potestatem. Qui cibos præparant, ipsi fratribus ministrabunt. Nullus solus (96) mittatur foras ad aliquid negotium absque altero fratre. Si signum datum fuerit, ut egrediantur foras (97), nullus in claustrum remanebit, nisi a decano licentiam acceperit. Hi autem qui pergunt psalmos decantent. Nullus pro aliqua necessitate fratrem suum alicubi dirigat sine jussione decani. Nullus de horto tollat aliquid, nisi ab hortulano acceperit. Nullus in refectorio comedere præsumat aliquid sine cæteris fratribus, antequam omnes pariter comedant. Nullus ad mensam reponat aliquid ad vescendum absque his quæ ab hebdomadario acceperit. Præter monasterii coquinam, nullus coquendi cibos habeat potestatem. Nemo habebit præter ea quæ in monasterii regula præcepta sunt; quod si habuerit, ei auferantur. Nullus de claustrum neque de monasterio procedat sine præcepto decani. In nocte post somnum cum vigilaverint, orient. Nullus bibat vel comedat ante horam, vel post horam. Nullus lavet vel ungat alterum sine præcepto decani. Nullus alteri loquatur in tenebris. Nullus cum altero dormiat in uno stratu (98). Nullus manum alterius teneat. Sive ambulaverint, vel sederint, vel steterint,

(91) Omnia ex Regula sancti Benedicti desumpta.

(92) A Cluniacensibus postmodum statutum est sub finem sæculi X, ut singulis diebus post capitulum abbas vel prior monachis singulis officia et manuales operam injungat.

(93) Recentius hoc est: excedit tamen tempora Petri Diaconi.

(94) *Obedientiales* seu *obedientarii*, monachi qui in cellas et prioratus, seu obedientias mittebantur, easque procurabant. Eadem voce Pe-

trus Diaconus utitur lib. IV. Chron. Casin., cap. 102.

(95) Inde Cluniacenses tot signa excogitarunt, ut ex Bernardi Consuetudinibus, et Wilhelmi consât. Hirsaug. patet.

(96) Eadem lex ad Cluniacenses. lata est.

(97) Subaudiendum est, causa operæ manualis: neque enim alia de causa omnibus monachis claustrum simul egredi licuit.

(98) Similem cautionem adhibuit S. B. Regula cap. 23, *Quomodo dormiant monachi*.

uno cubitu distent ab altero. Nullus tonsuram vel A suspensam faciat. Nullus lutum in domo faciat. Omnes barbirasium faciat absque decani imperio. In habitu monastico præter cæteros nullum novum decorem inveniet. Nemo vadens alicubi dimittat codicem negligenter. Nullus aliquid in commendationem accipiat sine jussione. Quando farinam conspergunt aqua, vel panem faciunt, psalmos decantent. Nullus ad divinum servitium loqui præsumat. Cum frater ad exitum propinquaverit, omnis congregatio ante eum psalmos decantet; illoque sepulto, post vesperum septem psalmos cum litanis omni corpore in terram prostrati decantent. Nullus sallat [psallat], nisi jussus. Si aliquid perdiderit, postquam veniam petierit, id quod amisit de vestiario accipiat. Qui aliquid invenerit per tres dies ante dormitorium

suspendat. Nullus lutum in domo faciat. Omnes monachi in monasterio habitantes litteram discant.

Canones penitentiales.

Detractor separetur a conventu fratrum, et septem dies in pane et aqua pœniteat. Iracundus et furiosus, nisi emendaverit, ponatur in ultimo. Falsus testis triginta et novem verbera accipiens ponatur in ultimo, et sic de omni ordine deponatur. Si quis dum falsum judicium proferens personam acceperit, degradetur de solio suo. Injuste judicans, juste condemnatur. Ministri altaris post expletam missam, antequam egrediantur de secretario, lavent manus suas. Fur triginta et novem verbera accipiens, cinere et cilicio operiatur, et panem et aquam comedat.

PETRI DIACONI EPISTOLÆ TRES.

(MARTENE, *Ampl. Coll.*, I, 760, ex ms. Casin.)

I. *Ad Richizam Romanorum imperatricem. — Consolatoria de morte Lotharii imperatoris et Henrici ducis Bavarix ejus generi. (Anno 1139.)*

Dominae RICHIZÆ a Deo protectæ Romanorum imperatrici, PETRUS DIACONUS, post præsentis vitæ metas æterni regni calculum.

Multoties, imperatrix invicta, impetum cœpi consolandi vestram eminentiam, multoties continui. Uq̄id protinus facerem, plurima invitabant, præcipue autem domini nostri imperatoris Lotharii defuncti fidelitas, tum vestræ augustalis clementiæ in nos indignos dilectio, ut lacrymas vestras etsi ex toto sopire non potuissem, interim certe vel abstersissem: ut retardarem autem, sciebam dolori tuo, dum recens sæviret, præpropere occurrendum non esse, ne illum ipsa eadem solatia potius irritarent, exaggerarent, accenderent: nam sæpe videmus in ipsis quoque morbis immaturam medicinam esse perniciosissimam. Expectabam itaque dum ipsemet dolor vires suas deponeret, ut mora mitigatus tangi se quodammodo, attractarique ad remedia sustinenda permitteret. Ante tamen quam cum eo congregiar, adero illi, et aliquanta quibus excitetur in memoriam reducam, et quæ jam quasi obducta videntur rescindam et proferam, optimo videlicet ac solemnigenere consolandi. Hi itaque fleant gemantque diutius, quorum delicatissimas mentes enervavit longa felicitas, effeminavit luxuria, qui spem suam omnino fixerunt in sæculo; qui, quæ sint bona illa perennia, vel ignorant ex toto, vel si sciunt, oblectamentis sopiti mundialibus negligunt. At quorum fere omnes sani per diversas curas transierunt, quorum, juxta Apostolum, conversatio in cœlis est, qui et vanitates sæculi, ut cœli gaudia, prudenti ac discreto corde perpendunt, gravissima quoque quælibet immobili constantia perferunt. Quid pergam referre? numeram quot ca-

B lamitatibus, quot infortunis ab infantia ipsa jactata sis, cum in eisdem fero, ut sic dicam, innata fueris. Felicis memoriæ dominus noster imperator Lotharius, qui te sibi in conjugem elegerat, ad imperiale fastigium promoverat, in quam solam cuncta negotia Romani imperii commiserat, post multas quas cum ipso pertulisti angustias, post orbem Romanum, ut ita dixerim, cum eo peragratum, cum in dies ad imperiale domicilium cum eo accelerares regressum; hæu! proh dolor, multorum socio- rum dolore gravissimo extulisti. Transen tot pericula, tot metus, quos sine interstitio incensantes in te cum tanto cæsare pertulisti: modo, modo, cum nondum priores luctus integre composueris, lugenti adhuc tibi luctus adjunctus est, et cum quasi solatium tot ærumnarum, quod videlicet solum residuum erat in vivente genero vestro HENRICO duce Bavarix te habere putares, subito nec opinanti vobis mors ejus immatura (99) relata est: gravissimum plane est omnibus quæ vobis post decessum domini nostri imperatoris Lotharii obtigerunt, recens vulnus; nec autem summam rupit, sed pectus, fateor, et viscera ipsa divisit: nec ex intacto corpore tuo hic sanguis effluxit per ipsas cicatrices percussus, sed quemadmodum tirones leviter sauciati, tamen vociferantur, ut veterani quamvis confossi patienter ac sine gemitu curari se patiuntur: non enim, clementissima domina, ita lugendi sunt quique fideles, ait Apostolus, sicut et cæteri qui spem non habent: *Si enim credimus quod Jesus mortuus est et resurrexit, ita et Deus eos qui dormierunt per Jesum adducet cum eo.* Ergo, clementissima domina, ut consolationem accipiatis, hortamur; ista enim mors, quid est aliud, nisi relictio corporis, depositio sarcinæ gravis? Nata es, o imperatrix, moritura es; quo ibis ut non moriaris? Quid facis, ut non moriaris? Ut Dominus Deus tuus consolaretur te, propria voluntate mori

(99) Anno 1139. Quidelenburgi repentino morbo correptus, xiii Kalendas Octobris occubuit, præbito, ut plerique scribunt, veneno.